

ХИТОЙ ВА ҲИНДИСТОННИНГ ЎЗБЕКИСТОНДАГИ ИНВЕСТИЦИОН ФАОЛЛИГИ

Алабаев Собитхон Ибрагимович

НамДУ, “Менежмент” кафедраси катта ўқитувчиси

sobithonalabaev@gmail.com

Долзарблик. Ўзбекистоннинг ташқи иқтисодий сиёсатида Осиё мамлакатлари, хусусан Хитой Халқ Республикаси ва Ҳиндистон Республикаси билан иқтисодий ҳамкорликни кенгайтириш устувор йўналишлардан бири ҳисобланади. Сўнгги беш йилда Осиё минтақаси Ўзбекистонга келаётган хорижий инвестицияларнинг 45 фоизини ташкил этмоқда. Хитой 2013 йилда "Бир камар – бир йўл" ташаббусини эълон қилганидан кейин Марказий Осиё давлатларига инвестиция оқимини тобора кучайтирмоқда. Ҳиндистон эса 2022 йилда эълон қилинган "Марказий Осиёга қаратилган Янгиланган стратегия" доирасида минтақадаги иқтисодий иштирокини фаол ошираётир. Бугунги кунда Ўзбекистонда 1500 дан ортиқ Хитой капиталли корхона ва 200 дан зиёд Ҳинд корхоналари фаолият юритмоқда. 2023 йилда Хитой инвесторлари Ўзбекистонга 2,8 миллиард доллар миқдорда тўғридан-тўғри инвестиция киритган, Ҳиндистон эса 450 миллион доллар инвестиция жалб қилган. Шунга қарамасдан, ушбу икки йирик иқтисодиётнинг Ўзбекистондаги инвестицион фаоллигини қиёсий таҳлил қилиш, уларнинг стратегик йўналишлари ва миллий иқтисодиётга таъсирини баҳолаш масаласи етарли даражада тадқиқ этилмаган.

Муаммо. Хитой ва Ҳиндистоннинг Ўзбекистондаги инвестицион фаоллиги тобора ошиб бораётганига қарамасдан, уларнинг инвестиция стратегиялари, соҳавий йўналишлари ва иқтисодий самарадорлиги ўртасидаги фарқлар етарли даражада ўрганилмаган. Хитой асосан инфратузилма, энергетика ва саноат соҳаларига йирик долзарб лойиҳаларни амалга ошираётган бўлса, Ҳиндистон фармацевтика, ахборот технологиялари ва енгил саноат соҳаларига эътиборни қаратмоқда. Бироқ ушбу икки мамлакатнинг инвестицион ёндашувлари, уларнинг геосиёсий манфаатлари ва Ўзбекистон иқтисодиётига узоқ муддатли таъсири ўртасидаги ўзаро боғлиқлик тизимли таҳлил қилинмаган. Шунингдек, Хитой ва Ҳинд инвесторларининг фаолияти самарадорлигини баҳолаш, уларнинг технология трансферти даражаси, маҳаллий ишчи кучидан фойдаланиш ва экспорт салоҳиятини ошириш бўйича ҳиссаларини аниқлаш методологияси ишлаб чиқилмаган. Ўзбекистон иқтисодиётининг бир неча йирик инвесторларга боғлиқлиги хавфи ва геоиқтисодий рақобат шароитида мувозанатли инвестиция сиёсатини юритиш зарурияти мавжуд.

Мақсад. Ушбу тадқиқотнинг мақсади Хитой ва Ҳиндистоннинг Ўзбекистондаги инвестицион фаоллигини қиёсий таҳлил қилиш, уларнинг инвестиция стратегиялари ва соҳавий йўналишларини аниқлаш ҳамда миллий иқтисодиёт учун самарали

инвестиция жалб қилиш бўйича илмий асосланган тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат.

Тадқиқот натижалари. Биринчидан, Хитой ва Ҳиндистоннинг Ўзбекистондаги инвестиция динамикаси таҳлил қилинди. 2018-2023 йиллар давомида Хитой инвестициялари йиллик ўртача 28 фоиз ўсиш суръатларини кўрсатган ва жами 8,5 миллиард долларга етган. Шу даврда Ҳиндистон инвестициялари 1,2 миллиард долларни ташкил этган бўлиб, йиллик ўсиш суръати 15 фоизни ташкил этади. Хитой инвестицияларининг 62 фоизи давлат компаниялари орқали амалга оширилса, Ҳиндистон инвестицияларининг 78 фоизи хусусий сектор томонидан киритилмоқда. Иккинчидан, инвестицияларнинг соҳавий тақсимооти ўрганилди. Хитой инвесторлари асосан энергетика соҳасига 3,2 миллиард доллар (жами инвестициянинг 38 фоизи), нефт-газ саноатига 1,8 миллиард доллар (21 фоиз), кимё саноатига 1,4 миллиард доллар (16 фоиз) ва инфратузилма қурилишига 1,1 миллиард доллар (13 фоиз) инвестиция киритган. Ҳиндистон эса фармацевтика соҳасига 380 миллион доллар (31 фоиз), ахборот-коммуникация технологияларига 290 миллион доллар (24 фоиз), тўқимачилик ва енгил саноатга 240 миллион доллар (20 фоиз) ва қишлоқ хўжалигига 180 миллион доллар (15 фоиз) инвестиция жалб қилган. Учинчидан, иқтисодий самарадорлик кўрсаткичлари ҳисобланди. Хитой инвестициялари асосида Ўзбекистонда 78 мингта иш ўрни яратилган, йиллик экспорт ҳажми 1,2 миллиард долларга етган. Ҳинд инвестициялари 32 минг иш ўрнини яратган ва йиллик 380 миллион доллар экспорт маҳсулоти ишлаб чиқармоқда. Бироқ технология трансферти жиҳатидан Ҳиндистон Хитойдан устун туради. Ҳинд компаниялари 45 фоиз ҳолларда замонавий технологияларни маҳаллий ишчи кучига ўргатишни таъминласа, Хитой компанияларида бу кўрсаткич 22 фоизни ташкил этади. Тўртинчидан, геоиқтисодий стратегиялар таҳлил қилинди. Хитойнинг "Бир камар – бир йўл" ташаббуси доирасидаги инвестициялари асосан транспорт-логистика инфратузилмасини ривожлантириш ва энергетика хавфсизлигини таъминлашга қаратилган. Ҳиндистоннинг стратегияси эса технологик ҳамкорлик, маҳаллий ишлаб чиқаришни ривожлантириш ва Марказий Осиёдаги геосиёсий мувозанатни сақлашга асосланган. Бешинчидан, инвестиция лойиҳаларининг молиялаштириш механизмлари ўрганилди. Хитой асосан давлат банклари, жумладан Хитой Тараққиёт Банки ва Экспорт-импорт Банки орқали имтиёзли кредитлар беради ва улар йиллик 2-3 фоиз ставкаси билан 15-20 йилга мўлжалланган. Ҳиндистон эса асосан грант ва техник ёрдам дастурлари орқали ҳамда хусусий сектор маблағлари ҳисобидан инвестициялайди.

Илмий хулосалар ва таклифлар. Биринчидан, Хитой ва Ҳиндистоннинг Ўзбекистондаги инвестицион стратегиялари тубдан фарқ қилади ва улар турли геоиқтисодий манфаатларни ифода қилади. Хитой йирик инфратузилма ва стратегик соҳаларга инвестиция киритиш орқали минтақадаги иқтисодий таъсирини кучайтиришни мақсад қилса, Ҳиндистон технологик ҳамкорлик ва кўп томонлама иқтисодий алоқаларни ривожлантиришга эътибор қаратади. Иккинчидан, Хитой

инвестициялари ҳажм жиҳатидан устунлик қилса-да, Ҳинд инвестициялари технология трансферти ва маҳаллий ишчи кучини ривожлантириш жиҳатидан самаралироқдир. Статистик таҳлил натижасида Ҳинд корхоналарида маҳаллий ходимларнинг улуши ўртача 82 фоизни ташкил этса, Хитой корхоналарида бу кўрсаткич 64 фоизни ташкил этади. Учинчидан, Ўзбекистон учун инвестиция манбаларини диверсификация қилиш ва турли инвесторларни жалб қилиш стратегик аҳамиятга эга. Бир мамлакатга ортиқча боғлиқлик иқтисодий хавфсизлик нуқтаи назаридан мақсадга мувофиқ эмас. Тўртинчидан, ишлаб чиқилган регрессион модель асосида инвестициялар самарадорлигини баҳолаш методикаси яратилди ва унга кўра Ҳинд инвестицияларининг иқтисодий мультипликатор эффекти 3,2 ни ташкил этса, Хитой инвестицияларида бу кўрсаткич 2,7 га тенг.

Хулоса қилар эканмиз, фикримизча Хитой ва Ҳиндистоннинг Ўзбекистондаги инвестицион фаоллиги миллий иқтисодиёт учун муҳим имкониятлар яратади, аммо уларни мувозанатли равишда бошқариш зарур. Тадқиқот натижасида аниқландики, Хитой инвестициялари инфратузилма ва саноат соҳаларини модернизациялашга катта ҳисса қўшса, Ҳиндистон инвестициялари технологик тараққиёт ва инсоний капиталнинг ривожланишига кўпроқ таъсир кўрсатади. Ишлаб чиқилган тавсияларга кўра, Ўзбекистон Хитой ва Ҳиндистоннинг рақобатдош стратегияларидан фойдаланиб, оптимал шартларда инвестиция жалб қилиши ва технология трансфертини таъминлаши мумкин. Келажакда ҳар икки мамлакат билан узок муддатли стратегик шартномалар тузиш, қўшма тадқиқот марказлари ташкил этиш ва учамчи ҳамкорлик лойиҳаларини ишлаб чиқиш зарур. Шунингдек, инвестиция жалб қилишда геоиқтисодий хавфларни минималлаштириш ва миллий манфаатларни устувор қилувчи мувозанатли сиёсат юритиш тавсия этилади.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз. – Т.: Ўзбекистон, 2017. – 488 б.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 26 майдаги "Ўзбекистон Республикаси билан Хитой Халқ Республикаси ўртасидаги стратегик ҳамкорликни янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПҚ-244-сон Қарори.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 7 июлдаги "Ўзбекистон Республикаси ва Ҳиндистон Республикаси ўртасидаги савдо-иқтисодий ҳамкорликни кенгайтириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПҚ-312-сон Қарори.
4. Азизов А.А., Раҳимов Н.Х. Марказий Осиёда Хитойнинг иқтисодий экспансияси: имкониятлар ва хавфлар. – Т.: Иқтисод-Молия, 2021. – 296 б.
5. Қодиров Б.Т. Ўзбекистонда хорижий инвестицияларнинг геоиқтисодий жиҳатлари // Халқаро иқтисодий муносабатлар. – 2022. – №4(56). – 45-54 б.

6. Усмонов И.М., Ҳасанов Ш.А. "Бир камар – бир йўл" ташаббуси ва Ўзбекистон иқтисодиётига таъсири // ТДИУ Илмий ахбороти. – 2021. – №3(48). – 67-76 б.

7. Каримова Л.Н. Ҳиндистоннинг Марказий Осиё стратегияси: инвестицион йўналишлар // Жаҳон иқтисодиёти ва халқаро муносабатлар. – 2023. – №2(68). – 88-97 б.

8. Ўзбекистон Республикаси Инвестициялар, саноат ва савдо вазирлиги. Хорижий инвестициялар: 2023 йил статистик маълумотлари. – Т., 2024. – 124 б.

9. Шарипов Ф.Ф., Абдуллаев Я.Ш. Хитой инвестицияларининг Ўзбекистон энергетика соҳасига таъсири // Энергетика муаммолари. – 2022. – №1(15). – 34-42 б.

10. Маматқулов З.М. Ҳиндистон компанияларининг Ўзбекистон фармацевтика бозоридаги фаолияти // Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар. – 2023. – №3(81). – 56-65 б.